Зацвярджаю

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта –
намеснік Міністра адукацыі

_____________ Р.С. Сідарэнка

«11» студзеня 2017 года

ТРЭЦІ ЭТАП XXXIV РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА» І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

10 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	**Усяго**
Балы											

Варыянт І

Заданне 1. Вызначце, на які склад прыпадае націск у формах назоўнага склону прыведзеных у табліцы слоў, калі яны ўжываюцца ў множным ліку і ў спалучэнні з лічэбнікамі *два (дзве)*, *тры*, *чатыры*. Парадкавы нумар націскнога склада ў словаформе і літару, што абазначае націскны гук, запішыце ў адпаведным слупку паводле ўзору, паказанага для слова *качарга*.

Максімальная колькасць балаў – 4 (0,5 бала – за кожны правільны адказ).

Адзіночны лік	**Множны лік**	**З лічэбнікамі *2, 3, 4***
Узор: ***качарга***	2, э	3, і
бервяно		
зуб (у роце)		
возера		
сяло		

Заданне 2. З прапанаваных ніжэй слоў, ужыўшы іх у патрэбнай граматычнай форме, складзіце пяць фразеалагізмаў з кампанентам ***камень*** (таксама ў патрэбнай граматычнай форме), запісаўшы іх у правым слупку насупраць адпаведных ім значэнняў.

Словы-кампаненты для складання фразеалагізмаў: *агарод, з, зваліцца, каса, кідаць, на, на, на, найсці, не, пакінуць, сэрца, сэрца, у, як (нібы, быццам).*

Заўвага: у адным і тым жа фразеалагізме кампанент ***камень*** можа быць ужыты больш чым адзін раз.

Максімальная колькасць балаў – 5.

‘хто-небудзь адчувае душэўны цяжар’	
‘рабіць неадабральны намёк у чый-небудзь адрас’	
‘сутыкнуліся розныя непрымірымыя погляды, інтарэсы, характары і інш.’	
‘знішчыць ушчэнт, разбурыць да канца’	
‘хто-небудзь адчуў палёгку, пазбавіўся ад якіх-небудзь клопатаў, перажыванняў’	

Заданне 3. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Эта огромная мрачная зала, в которую я так боялась входить, сверкала теперь тысячью огней. Как будто море света хлынуло на меня, и глаза мои, привыкшие к темноте, были в первое мгновение ослеплены до боли. Ароматический воздух, как горячий ветер, пахнул мне в лицо. Бездна людей ходили взад и вперед; казалось, все с радостными, веселыми лицами. Женщины были в таких богатых, в таких светлых платьях; всюду я встречала сверкающий от удовольствия взгляд *(По Ф. М. Достоевскому)*.

Заданне 4. Пазнайце назвы асоб жаночага полу па іх значэннях. Вызначце, як утварыліся словы.

Максімальная колькасць балаў – 6 (0,5 бала за кожнае правільна запісанае слова, 0,5 бала за кожную правільна вызначаную ўтваральную аснову і 0,5 бала за кожны правільна вызначаны сродак словаўтварэння)

Значэнне слова	Слова	Утваральная аснова	Сродак словаўтварэння
Узор: *'жанчына, якая танцуе'*	*танцорка*	*танцор* (□)	*-к-*
'смуглая жанчына, дзяўчына'			
'дачка лесніка'			
'тая, хто займаецца прадзеннем'			
'спецыяліст па шліфаванні'			

Заданне 5. Дапішыце ў табліцу, дзе трэба, назоўнікі ў форме адзіночнага ці множнага ліку.

Максімальная колькасць балаў – 5 (1 бал за кожнае правільна запісанае слова)

Адзіночны лік	Множны лік
	бровы
дзяўчо	
	павекі
кашэль	
	шкарпэткі

Заданне 6. Вызначце, якой часцінай мовы і якім членам сказа з'яўляецца слова ***што*** ў сказах.

Максімальная колькасць балаў – 5 (0,5 бала за кожны правільны адказ)

1. Я імя тваё звонам падкоў высякаю, **што** іскры, Рагнеда (У. Мазго).

____

2. І ва ўсіх нас ёсць Радзіма, **што** імёны нашы помніць (М. Танк).

____

3. Эх, **што за** хваля і як дужа, разгонна, смела і агромна плыве па струнах т
з-пад Нёмна! (Я. Колас)

4. **Што** ты спіш, што ты спіш, беларускі мужык? (Я. Купал

5. Зямля! **Што** зрабілі з табою, з тваёю крынічнай душою? (М. Башлакоў).

Заданне 7. Адрэдагуйце выказванні, запішыце іх правільныя формы.

Максімальная колькасць балаў –

1. Палуднуючы, я ішоў на тыя грудкі памагаць маме падносіць кошыкі бульбай і ссыпаць.

2. Не спытаю, чаму і завошта адрываюць ад бацькаўскіх ніў – я юнацтва радасцяў коштам за каханне сваё аплаціў.

3. На двары было пуста, дзвер у хату і ў хлеў былі пазачыняны.

4. Я гартаў падшыўку «Футбола» і даведваўся пра дзівоснага варатара Барыс Разінскага, які выдатна бараніў не толькі вароты, але і забіваў галоў, з пенальц больш за многіх нападаючых.

5. Ёй, бачыце, падавай купленую фанерную шафу на двое створак, дзе ёсць палічкі, і вешакі для дзявочых убораў.

Заданне 8. Вызначце, на якой мове першапачаткова былі напісаны творы, урыўкі якіх прыведзены ў табліцы.

Максімальная колькасць балаў –

Цытата	Мова
1. Месяц чырвоны над нізкім туманам, Нізкі туман карагодзіць над лугам, Там, дзе чароты зялёным паўкругам Глухнуць у крэхаце жаб несціханым (“Шарая гадзіна”, пераклад Максіма Багдановіча).	
2. Літва! Бацькоўскі край, ты як здароўе тое: Не цэнім маючы, а страцім, залатое, – Шкада, як і красы твае, мой родны краю. Тугою па табе тут вобраз твой ствараю (пераклад Язэпа Семяжона).	
3. Поодаль в лесу было мрачновато от темной мешанины елей, подлеска, каких-то неясных теней, беспорядочного сплетения стылых ветвей; вблизи же, на чистой белизне снега, дорога просматривалась без труда. То, что она пролегала здесь по нетронутой целине, хотя и затрудняло ходьбу, зато страховало от неожиданностей … Впрочем, случайная стычка в лесу или в поле не очень страшила Рыбака: у них было оружие (пераклад Васіля Быкава).	
4. Ці не добра было бы нам, брацці, Старадаўнымі словы пачаці Сказ аб Ігара трудным паходзе, Святаслáвіча-князя прыгодзе? А пачацца сягачасным ладам Песні той, – не Баянавым складам! (пераклад Янкі Купалы)	

Заданне 9. Запоўніце вольныя ячэйкі ў табліцы. Вызначце жанр працытаваных твораў.

Максімальная колькасць балаў – 5

Аўтар	Назва твора	Цытата	Жанр
Кандрат Крапіва		– Дзядзечка, твой лыч у брудзе! Нязграбна гэта й між свіней, А што ж, калі заўважаць людзі?	. . . . а

	«Я хацеў бы спаткацца з вамі на вуліцы…»	Хто мы такія? Толькі падарожныя, – папутнікі сярод нябёс.	. . . . . . р
Максім Багдановіч		Яго звычаі – арліныя, Яго ўцехі – сакаліныя; Пер'і-пер'ечкі бялеюцца Ды на золку агнявеюцца. У яго ў крыле – трыста тры пяра: Узмахне крылом – быццам бор шуміць, Узмахне другім – што мяцель гудзіць.	. . . а . .
	Беларуска-літоўскі летапіс 1430–1446 гадоў	Як не дзівіцца славе вялікага гаспадара. Няма земляў ні на ўсходзе, ні на захадзе, адкуль не прыходзілі б пакланіцца гэтаму слаўнаму гаспадару. Калі нават ёсць цар над усёю зямлёю, і той, прыйшоўшы, кланяўся слаўнаму гаспадару, вялікаму князю Аляксандру, яшчэ званаму Вітаўтам.	. . х . . . .
Уладзімір Караткевіч		Зараз вясна. Над усёй нашай краінай, наставіўшы белыя ветразі крылаў, плануюць буслы. Іх многія і многія тысячы – хто лічыў? На вільчыках сялянскіх хат, на дрэвах, на калонах старых разбураных палацаў, на слупах капліц сярод маладога зялёнага жыта. ... І таму мне здаецца, што ў гэтыя – і не толькі ў гэтыя – дні зямлю нашу, Беларусь, можна назваць "зямлёю пад белымі крыламі".	. . . ы .

Заданне 10. Вызначце аўтараў паводле назваў іх твораў: 1) «Плачка», «Сын Буры» «Вужыная карона», 2) «Мая дудка», «Кепска будзе!», «Хмаркі», 3) «Ідылія», «Гапон» «Пінская шляхта», 4) «Бывай», «Мая Бесядзь», «Над брацкай магілай», 5) «Паляўнічы акварэлькі з Палесся», «Што думае Янка, везучы дровы ў горад».

Запішыце іх імёны і прозвішчы на сучасную карту Беларусі ў адпаведнасці з месц нараджэння.

Максімальная колькасць балаў -

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта,
намеснік Міністра адукацыі
_______________ Р.С. Сідарэнка
«11» студзеня 2017 г.

ТРЭЦІ ЭТАП XXXIV РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА» І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

ВОДГУК НА МАСТАЦКІ ТВОР

10 клас

(Варыянт І)

ДАЎНО Ў ТОЙ ХАЦЕ НЕ БЫЛА

Даўно ў той хаце не была,
Каля якой бярозаў шаты.
І месяц быццам вінаваты...
Даўно ў той хаце не была.

Даўно ў той хаце не была,
Дзе маці з вокнаў выглядае:
– Чаму ж яна не прыязджае?
Даўно ў той хаце не была.

Паспелі яблыкі ў садах
І, нібы зоры ў дрогкім небе,
Вісяць як быццам без патрэбы.
Паспелі яблыкі ў садах.

Даўно ў той хаце не была.
А каля хаты зжата поле,
І ў сэрцы шчасце смутным болем:
Даўно ў той хаце не была.

Уладзімір Карызна (1982)

Даведка

ВОДГУК НА МАСТАЦКІ ТВОР

10 клас

(Варыянт 1)

ДАЎНО Ў ТОЙ ХАЦЕ НЕ БЫЛА

Этапы аналізу	Сродкі
1. Фонавыя веды аўтар, гістарычныя ўмовы, перадумовы напісання твора, этап развіцця літаратуры і творчасці пісьменніка, літаратурны кантэкст	Уладзімір Іванавіч Карызна (1938) – пісьменнік-юбіляр. Першы верш надрукаваў у 1956 г. (газета «Чырвоная змена»). Аўтар 11 зборнікаў паэзіі. Больш за 200 вершаў пакладзены на музыку. Музыку да гэтага верша напісаў сын – Уладзімір Уладзіміравіч Карызна, песня не адно дзесяцігоддзе ўваходзіць у рэпертуар Нацыянальнага акадэмічнага народны хора Рэспублікі Беларусь імя Цітовіча. Товр прыпадае на сталы этап творчасці аўтара, сучасны этап развіцця літаратуры. Сугучны па тэматыцы з творамі Куляшова (Я хаце абавязаны прапіскаю), Танка (Рукі маці), Барадуліна (Трэба дома бываць часцей), Зуёнка (Падарожжа вакол двара), Мацяш (Калыханка маме).
2. Літаратуразнаўчы аналіз род і жанр, тэма, ідэя і праблематыка, пафас, змест, сюжэт, кампазіцыя	Грамадзянская лірыка, верш. Песеннасць, меладычнасць. Тэма роднага кута, маці, каранёў. Ідэя – талент, жыццёвыя сілы маюць пачатак ля крыніц маленства.Кампазіцыя зададзена рэфрэнам “Даўно ў той хаце не была”, вынесеным у загаловак.
сістэма вобразаў, від, характарыстыка	Вобраз лірычнага героя паэта – жаночы, як у Купалы (Я калгасніца маладая), што сустракаецца нячаста. Топас роднага дома, поля і неба (месяц зоры). Вобраз маці. “Свае” дрэвы як месца сілы (бярозаў шаты, яблыні, сады).
мастацкія сродкі: тропы, сродкі сінтаксічнай, гукавой выразнасці, метрыка	Увасабленне праз метаф. эпітэт (месяц вінаваты), рытарычнае пытанне, якое працуе на ідэю (Чаму ж яна не прыязджае?), недаказ (І месяц быццам вінаваты...), параўнанне (нібы зоры ў дрогкім небе), паўторы (Даўно ў той хаце не была; Паспелі яблыкі ў садах), аксюмаран (шчасце смутным болем). Адкрытыя прыкрытыя склады як выяўленне паўнагалосся мовы. Строга вытрыманы памер – чатырохстопны ямб з пірыхіем, кальцавая рыфма з малюнкам клаўзул – муж., жан., жан., муж., абумоўленая паўторамі, музычнай прыродай твора. Пірыхіі ствараюць арнамент рытмічных акцэнтаў.
3. Лінгвістычны аналіз лексічныя сродкі паводле актыўнасці, сферы ўжывання, паводле паходжання , эмацыянальнай афарбоўкі, семантыкі; фразеалогія	Адсутнасць запазычаных слоў, агульнаўжывальная лексіка, што набліжае песню да народнай.
граматычныя сродкі: марфалагічныя,	Тэкст напісаны няўласна-простай мовай. Дыялагічная рэпліка (– Чаму ж яна не прыязджае?) уключана ў тканіну разважанняў

сінтаксічныя	гераіні.
уздзеянне на адчуванні	Эмацыянальныя перажыванні лір. гераіні перададзены нежывым аб'ектам (месяц вінаваты, яблыкі вісяць без патрэбы, шчасце смутным болем).
4. Стылістычны аналіз	–
5. Тэксталагічны аналіз	Карызна, У. Азёры дабрыні. Мінск, 1995. (сер. "Анталогія беларускай паэзіі", у раздзеле "Люблю цябе, Белая Русь. Песні")

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі

_______________ Р.С. Сідарэнка

«_11_» _студзеня_ 2017 г.

Заключны этап XXXIV Рэспубліканскай алімпіяды
па вучэбных прадметах «Беларуская мова» і
«Беларуская літаратура»

Крытэрыі ацэнкі конкурсу «Водгук на мастацкі твор»

Максімальная колькасць балаў – 30

I. УМЕННЕ ВЫЯЎЛЯЦЬ АСНОЎНУЮ ТЭМАТЫКУ І ПРАБЛЕМАТЫКУ ТВОРА, АЎТАРСКУЮ ПАЗІЦЫЮ (2 БАЛЫ)	
2 б.	*правільнае разуменне тэмы і праблемы твора, дакладнае вызначэнне і абгрунтаванне аўтарскай пазіцыі*
1 б.	*няпоўнае разуменне тэмы і праблемы твора, недастаткова поўнае асвятленне аўтарскай пазіцыі*
0,5 б.	*прыблізнае разуменне тэмы і праблемы твора, выяўленне асобных спосабаў раскрыцця аўтарскай пазіцыі*
II. УМЕННЕ АБГРУНТОЎВАЦЬ ПРАЧЫТАНАЕ (6 БАЛАЎ)	
6 б.	*дакладнае і вычарпальнае абгрунтаванне ўласнага прачытання твора; наяўнасць чытацкага вопыту (звесткі пра аўтара, паралелі з іншымі творамі, спасылкі на іншых аўтараў, цытаты, уласныя паэтычныя радкі і інш.); дарэчнасць ілюстрацыйнага матэрыялу, яго дакладнасць, доказнасць, мэтазгоднасць, эфектыўнасць*
4–5 б.	*наяўнасць цікавых назіранняў над творам, пэўнага чытацкага вопыту, эпізадычнае абгрунтаванне ўласных высноў са спасылкай на тэкст і творы іншых аўтараў*
3 б.	*ацэнка асобных (2–3) аўтарскіх перакананняў, думак, разважанняў; частковае абгрунтаванне ўласнага прачытання твора*
2 б.	*наяўнасць асобных цікавых назіранняў над творам без прывядзення неабходнай аргументацыі да іх*
1 б.	*канстатацыя арыгінальнасці прачытанага, але адсутнасць доказаў, наяўнасць фактычных, лагічных памылак у аргументацыйнай частцы, абмежаваны чытацкі вопыт, недакладнасць, спрошчанасць асабістай ацэнкі, пераказ зместу твора, недарэчнае цытаванне твораў вядомых аўтараў*
III. УМЕННЕ ВЫЗНАЧАЦЬ РОЛЮ СЮЖЭТА, КАМПАЗІЦЫІ, ВЫЯЎЛЕНЧЫХ СРОДКАЎ ВЫРАЗНАСЦІ (7 БАЛАЎ)	
7 б.	*дакладнае вызначэнне кампазіцыі твора, яго сюжэтных ліній, вобразаў, мастацкіх сродкаў выразнасці і іх цікавая, арыгінальная інтэрпрэтацыя*

5–6 б.	*нязначныя недахопы ў інтэрпрэтацыі вобразных сродкаў і структуры тэксту*
4 б.	*наяўнасць нешматлікіх (1–2) памылак у вызначэнні і інтэрпрэтацыі кампазіцыі твора, сюжэтных ліній, вобразаў, выяўленчых сродкаў*
3 б.	*інтэрпрэтацыя асобных элементаў тэксту*
2 б.	*павярхоўнае бачанне ролі сюжэта, кампазіцыі, вобразаў, мастацкіх сродкаў выразнасці ў раскрыцці тэмы і ідэі твора; недакладнасці ў вызначэннях*
1 б.	*пералічэнне выяўленчых сродкаў без абгрунтавання іх ролі ў мастацкім творы*

IV. МОЎНАЕ І КАМПАЗІЦЫЙНАЕ АФАРМЛЕННЕ ВОДГУКУ (3 БАЛЫ)

3 б.	*прадуманасць кампазіцыі (адпаведнасць кампазіцыі водгуку асаблівасцям тыпу і жанру маўлення), багацце, разнастайнасць моўных сродкаў, дакладнасць словаўжывання*
2 б.	*нязначныя парушэнні кампазіцыйных частак, асобныя недахопы моўнага выражэння*
1 б.	*парушэнне жанравай цэласнасці водгуку, яго структурных (адсутнасць уступу або заключэння) і стылістычных патрабаванняў; парушэнне лагічнай сувязі кампазіцыйных частак, іх несуразмернасць; недахопы моўнага выражэння (беднасць слоўнікавага запасу, русізмы, калькі, моўныя штампы)*

V. ПІСЬМЕННАСЦЬ (10 БАЛАЎ) –
ПА КРЫТЭРЫЯХ АЦЭНКІ ТВОРЧЫХ РАБОТ ВУЧНЯЎ

1	Больш як на 2 балы
2	ад 7/2 да 10/1 і 10 граматычных памылак
3	0/8, 1/7, 2/6, 3/5, 4/4, 5/3, 6/2, 7/1 і 7 граматычных памылак
4	0/7, 1/6, 2/5, 3/4, 4/3, 5/2, 6/0, 6/1 і 6 граматычных памылак
5	0/6, 1/5, 3/3, 4/2, 5/0, 5/1 і 5 граматычных памылак
6	0/5, 1/4, 2/3, 3/2, 4/0, 4/1 і 4 граматычныя памылкі
7	0/4, 1/3, 2/1, 2/2, 3/0, 3/1 і 3 граматычныя памылкі
8	2/0, 1/1, 1/2, 0/2, 0/3 і 2 граматычныя памылкі або 3 выпраўленні на месцы арфаграм (пунктаграм)
9	1/0, 0/1 і 1 граматычная памылка, або 1–2 выпраўленні на месцы арфаграм (пунктаграм)
10	0/0, 1/0 (нягрубая), 0/1 (нягрубая), 1–2 выпраўленні не на месцы арфаграм (пунктаграм)

VI. ТВОРЧЫ ХАРАКТАР РАБОТЫ (2 БАЛЫ)

2 б.	*арыгінальнасць трактоўкі, якая не пярэчыць сутнасным характарыстыкам мастацкага твора; дакладнасць, навуковы кругагляд, наяўнасць нестандартнай формы, яе мэтазгоднасць, эфектыўнасць пры дасягненні пастаўленых камунікатыўных задач*
1 б.	*наяўнасць асобнага(ых) цікавага(ых) назірання(яў), гісторыка-культурных параўнанняў, паралеляў з іншымі творамі; спрошчанасць, традыцыйнасць высноў; немэтазгоднасць абраных сродкаў і формы для вырашэння пастаўленых камунікатыўных задач*